

ДЕЛО ЗА ПРОУЧАВАЊЕ ИСТОРИЈЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ
***Жртве Одбрамбено-отаџбинског рата*, Републички центар за**
истраживање рата, ратних злочина и тражење
несталих лица, Бањалука 2019, стр. 914

Републички центар за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица објавио је 2019. године капитално дело за проучавање историје Републике Српске на 914 страница, под насловом „Жртве Одбрамбено-отаџбинског рата”. Књига је, у луксузном издању, штампана у Јавној установи „Службени гласник Републике Српске” у тиражу од 400 примерака.

Списку смртно страдалих, према азбучном реду презимена жртве, претходи на нешто више од 50 страница својеврсна студија која чини саставни део ове књиге (стр. 7–59). Овај део публикације подељен је у четири целине: *Историјски развој ратног права и настанак обавезе пописа жртва рата* (стр. 7–10), *Југословенска криза и настанак Републике Српске* (стр. 11–23), *Пројекат пописа жртва Одбрамбено-отаџбинског рата* (стр. 24–35) и *Резултати истраживања* (стр. 36–57). Кориштени извори и литература разврстани су у две посебне целине: *Извори и Литература* (стр. 58–59). Списак смртно страдалих жртва, пореданих по азбучном реду презимена жртве, чини највећи део „Жртва Одбрамбено-отаџбинског рата” (стр. 61–914).

Прво поглавље, под називом *Историјски развој ратног права и настанак обавезе пописа жртва рата*, написано је на скоро четири странице (стр. 7–10). На самом почетку констатовано је да је, упркос чињеници да рат представља „историјску константу”, обавеза пописа жртва у одређеном облику уочљива тек у новије доба и то у Конвенцији која је 1929. године донесена у Женеви. Иста је допуњавана два пута – 1949. и 1977. године. Такав однос у модерној историји резултат је, пре свега, релативно спорог развоја ратног хуманитарног права (кодификација започета крајем XIX века). Различит је био поглед човека старог, средњег и новог века на рат. Без обзира на то, још у старом веку било је настојања да питање рата буде дефинисано одређеним правним нормама. У средњовековном периоду два кључна фактора по питању погледа на рат били су средњовековна црква и стварање витешког кодекса. Период ране модерне историје несумњиво је обележио један од најкрвавијих ратних сукоба у историји човечанства. Тридесетогодишњи рат (1618–1648) завршен је Вестфалским мировним уговором 1648. године.

Први покушаји кодификације међународног ратног и хуманитарног права забележени су у XIX и на почетку XX века (Париска декларација 1856, Петроградска декларација 1859, Хашке конвенције 1907). Значајна вододелница у развоју и примени међународног ратног права представља први војни сукоб светских размера, који је у историографији назван Велики рат или Први светски рат (1914–1918). Нешто више од деценију касније усвојена је помену-та Женевска конвенција (1929. године).

Неколико година после Другог светског рата (1939-1945) усвојене су две конвенције (1948. и 1949. године). Послератни период у бројним државама обележен је формирањем комисија чији је задатак био да изврше истраживање људских и материјалних губитака у Другом светском рату. У оквиру послератне Југославије формиране су Државна, земаљске, окружне, општинске и мјесне комисије за истраживање ратних злочина. До сада најбољу оцену њиховог деловања, као и околности и последице прераног гашења тих комисија, дао је садашњи епископ пакрачко-славонски господин Јован (Ђулибрк). Питање жртава Другог светског рата на простору Југославије у послератном периоду третирано је у више наврата након престанка рада наведених комисија: Попис СУБНОР-а (1950), Попис Савезног завода за статистику (1964), активности Музеја жртава геноцида на ревизији и допуни пописа, чији добар део активности је проведен до 2008. године.

Друго поглавље „Жртва Одбрамбено-отаџбинског рата” посвећено је анализи „Југословенске кризе и настанку Републике Српске” (стр. 11–23). На његовом почетку анализирани су узроци распада СФР Југославије (нерешено национално питање, изражена економска криза и спољна интервенција). Наведени су преломни догађаји у периоду 1990–1992. године: први вишестраначки избори у СР БиХ 18. новембра 1990, дешавања у Скупштини БиХ средином октобра 1991. године, када су усвојени Платформа Председништва БиХ, Меморандум СДА о суверености БиХ и Писмо о намјерама и расписан референдум о суверености БиХ. Одговор на ово правно насиље уследио је од стране српских посланика у Скупштини БиХ, који су 24. октобра 1991. године основали Скупштину српског народа у Босни и Херцеговини. Плебисцит који је расписала ова скупштина одржан је 9. и 10. новембра 1991. године. Српске аутономне области верификоване су од стране исте скупштине 21. новембра 1991. године. Председништво БиХ, без сагласности српских чланова проф. др Биљане Плавшић и проф. др Николе Кољевића, донело је одлуку да затражи признање независности БиХ од Европске заједнице.

Догађаји у БиХ били су у корелацији са догађајима у другим републикама СФР Југославије, а посебно са процесима насилне сецесије Словеније и Хрватске. Кључни догађај за самоорганизовање српског народа у БиХ представља 9. јануар 1992. године, када је проглашена Република Српског Народа У БиХ. Формалноправно овај назив потврђује легитимност одговора српског народа на прегласавање од стране СДА и ХДЗ, као и поштовање постојећих

уставних оквира. У току септембра 1992. године, у међувремену преименована у Српску Републику БиХ / Српску Републику, она је званично добила назив Република Српска. Девети јануар је почео да се обележава као Дан Републике и њена крсна слава (Свети првомученик и архиђакон Стефан).

У овом поглављу, у посебно насловљеној целини под насловом „Одбрамбено-отаџбински рат” (стр. 16–23), обрађен је овај период историје Републике Српске. Наведени су кључни догађаји и процеси (смрт 12 беба у КБЦ-у Бањалука 22. мај – 19. јун 1992. године, Операција „Коридор 92”, догађаји у вези са Сарајевом, војне операције, интервенције НАТО савеза, о намерној замени теза и стварању искривљене слике рата, кратак поглед на фактографију развоја преговора који су завршени парафирањем и потписивањем Општег оквирног споразума за мир у БиХ, питање наметнуте српске кривнице за рат). Посебно је истакнута потреба да се напишу српске жртве на територији некадашње СР БиХ. Објашњена је оправданост методолошког поступка да се заједнички напишу ратне жртве из Републике Српске и Републике Српске Крајине.

„Пројекат пописа жртава Одбрамбено-отаџбинског рата (стр. 24–35)” назив је трећег поглавља ове публикације. Након краћег увода, ово поглавље подељено је у следеће целине: *Предмет истраживања* (стр. 26–28), *Циљеви истраживања* (стр. 28–29), *Методе истраживања* (стр. 29–30), *Извори података* (стр. 30–31) и *Обрада података* (стр. 31–35). У уводном делу дат је кратак историјат организовања послератног институционалног истраживања ратних злочина у Републици Српској од 1999. преко 2002, 2003. и 2008. па до 2013. године. Посебно је образложен предмет истраживања (жртва), али не само као број. Наведени су циљеви истраживања и објашњене његове методе. Извори података били су различите провенијенције – бројни и различити документи из ратног и послератног периода, а сви су били подвргнути анализи и провери. Процес обраде података посебно је обрађен. За потребе Пројекта пописа жртава Одбрамбено-отаџбинског рата урађена је специјализована електронска база података. Иста се састоји из пет картона: *Документи*, *Жртве*, *Извршиоци*, *Дјела* и *Свјedoци*.

Резултати истраживања представљени су у посебном истоименом поглављу, које представља четврту целину ове публикације (стр. 36–57). Ово поглавље, после врло кратког увода, подељено је у тринаест целина: *Статистички преглед смртно страдалих лица по годинама страдања* (стр. 36–38), *Статистички преглед смртно страдалих лица по регионалној структури* (стр. 38–42), *Статистички преглед смртно страдалих лица по години страдања према регионалној структури* (стр. 43–44), *Статистички преглед смртно страдалих лица по полној структури* (стр. 44–45), *Статистички преглед смртно страдалих лица по години страдања према полној структури* (стр. 46), *Статистички преглед смртно страдалих лица по регијама према полној структури* (стр. 47), *Статистички преглед смртно страдалих лица према статусу жртве* (стр.

48–49), *Статистички преглед смртно страдалих по години страдања према статусу жртве* (стр. 49–50), *Статистички преглед смртно страдалих лица по регијама према статусу жртве* (стр. 50–51), *Статистички преглед смртно страдалих лица по годинама и мјесецима страдања* (стр. 51–54), *Статистички преглед смртно страдалих лица по старосној доби* (стр. 55–56), *Преглед укупног броја несталих лица за којима се још трага* (стр. 56–57), *Закључци резултата истраживања* (стр. 57). Четврто поглавље додатно је обogaћено са 22 графикана и две мапе. Њима се илуструју клиометријски подаци до којих се дошло истраживањем.

Списак извора и литературе (стр. 58–59) подељен је у два дела. Посебно су одвојени *Извори* (стр. 58) од *Литературе* (стр. 58–59). Списак извора састоји се од пет посебно пописаних извора, а списак литературе од 22 посебно пописане библиографске јединице. Списак извора углавном чине базе података Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица, као и други изворни материјал. На списку литературе налазе се монографије или радови чији аутори су Чедомир Антић, Никола Борковић, Бојан Димитријевић, Марко Јанковић, Милош Ковић, Горан Латинковић, Предраг Лозо, Јован Мирковић, Коста Николић, Новица Симић, епископ пакрачко-славонски Јован (Ђулибрк).

Поименични попис жртава (стр. 61–914) није само прости појединачни попис жртава урађен по азбучном реду презимена жртава из Републике Српске и Републике Српске Крајине. Подаци за сваку појединачну жртву представљају њихов својеврсни досије, базу података за истраживање не само појединачних ратних жртава већ и низ других сегмената историје Републике Српске. Подаци за сваку жртву појединачно почињу редним бројем жртве у овом попису. Са сваким следећим словом азбуке почиње поново редни број један. Поред тога, наводи се њено презиме, име оца, лично име жртве, датум њеног рођења, општина рођења, датум смрти и општина смрти. Посматрано по азбучном редоследу, то изгледа овако: А – 628 жртава (стр. 61–76), Б – 2.824 жртве (стр. 77–140), В – 192 (141–192), Г – 1.654 (стр. 193–230), Д – 1.518 (стр. 231–265), Ђ – 1.045 (стр. 267–291), Е – 212 (стр. 293–299), Ж – 316 (стр. 301–309), З – 528 (стр. 311–324), И – 600 (стр. 325–340), Ј – 1.664 (стр. 341–379), К – 2.950 (стр. 381–447), Л – 1.200 (стр. 449–477), Љ – 101 (стр. 479–483), М – 4.233 (стр. 485–579), Н – 832 (стр. 581–601), Њ – 34 (стр. 603–605), О – 466 (стр. 607–619), П – 2.752 (стр. 621–682), Р – 1.833 (стр. 683–724), С – 3.031 (стр. 725–792), Т – 1.577 (стр. 793–829), Ћ – 402 (стр. 831–841), У – 135 (стр. 843–847), Ф – 108 (стр. 849–853), Х – 123 (стр. 855–859), Ц – 425 (861–872), Ч – 491 (стр. 873–885), Џ – 62 (стр. 887–890) и Ш – 1.004 (стр. 891–914). До тренутка објаве публикације у оквиру овог пројекта укупно су пописане 35.042 жртве из Републике Српске и Републике Српске Крајине.

Публикација Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица „Жртве Одбрамбено-отаџбинског рата” представља

незаобилазан фактор у неговању културе сећања и памћења и врло значајан извор за проучавање историје Републике Српске. Републички центар реализацијом овог пројекта и публикације још једном се потврдио као респектабилна институција за неговање културе сећања и памћења те проучавање Одбрамбено-отаџбинског рата као једног од најважнијих периода историје Републике Српске. „Жртве Одбрамбено-отаџбинског рата”, као једна од полазних основа за истраживање историје Републике Српске, представља незаобилазан историјски извор за истраживање више сегмената прошлости Српске. Историчари и истраживачи других провенијенција који се баве истраживањем историје Републике Српске у њој ће пронаћи податке за писање радова разноврсне тематике, а посебно различитих сегмената Одбрамбено-отаџбинског рата. Овај пројекат Републичког центра пружа податке за истраживање низа догађаја и процеса: истраживање битака, војних операција, жртава рата, околности њиховог страдања, година страдања, старосног узраста приликом страдања. Дело је незаобилазно и за проучавање историје сваке локалне заједнице.

Овако реализован пројекат и публикација представљају на нашим просторима једну од најсвеобухватније обрађених тема ове врсте. У исто време то би требао бити подстрек за евентуални наставак допуњавања, као и проширивање података и потенцијално друго, измењено и допуњено издање у, надамо се, нешто већем броју одштампаних примерака. На тај начин публикација би била доступнија ширем кругу институција, установа и истраживача историје Републике Српске. Све то оправдава потребу да у наредном периоду светлост дана угледа друго издање „Жртва Одбрамбено-отаџбинског рата” у издању Републичког центра за истраживање рата, ратних злочина и тражење несталих лица.

ОСТОЈА РАИЛИЋ
Бањалука